

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการส่งเด็กเข้ามาทำงานในเมือง เป็นการศึกษานโยบายพฤติกรรมของบุคคลในการตัดสินใจส่งเด็กในครอบครัวออกไปทำงานนอกภาคเกษตร ในการหาเหตุผลเพื่ออธิบายพฤติกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบถึงทฤษฎีที่อาจนำมาใช้เป็นกรอบของแนวความคิดในการวิจัยครั้งนี้ ทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีที่นับได้ว่าอาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจส่งบุตรหลานของตนออกไปทำงาน ทฤษฎีดังกล่าวนี้คือ

- ทฤษฎีการย้ายถิ่น (migration theory) ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- แนวความคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร และแนวความคิดเกี่ยวกับสื่อ ซึ่งประกอบด้วยแนวความคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- และแนวความคิดเกี่ยวกับการรับรู้ (perception)

สำหรับรายละเอียดของส่วนต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้ คือ

ทฤษฎีการย้ายถิ่น

ผู้วิจัยถือว่าการส่งเด็กเข้ามาทำงานในเมือง เปรียบเสมือนการย้ายถิ่นของเด็กไปจากครอบครัว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีการย้ายถิ่นมาใช้เป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้

ในการตรวจสอบทฤษฎีเกี่ยวกับการย้ายถิ่น ได้ตรวจสอบเฉพาะเหตุที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น โดยที่การย้ายถิ่นมิใช่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพราะมีเหตุผลเพียงประการ

เดี่ยว หากแต่เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการประเมินผลดีผลเสียด้วยเหตุผลหลายประการประกอบกัน เหตุผลเหล่านี้ได้มีผู้กล่าวไว้ต่าง ๆ กัน อาทิ Ravenstine (Ravenstein, 1855)

ทฤษฎีของราเวนสไตน์ จัดว่าเป็นทฤษฎีการย้ายถิ่นประเภทคลาสสิกทฤษฎีหนึ่งที่ใช้อธิบายการย้ายถิ่นโดยทั่ว ๆ ไป ปัจจัยหลักที่ราเวนสไตน์นำเข้ามาพิจารณา ก็คือ

ปัจจัยผลัก (Push factors) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นซึ่งบีบบังคับให้ผู้อาศัยอยู่ ณ ที่นั้นต้องละทิ้งถิ่นไปอยู่อาศัย ณ ที่อื่น

ปัจจัยดึง (Pull factors) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยที่พบอยู่ในท้องถิ่นที่หมายซึ่งสามารถดึงดูดให้ผู้อพยพย้ายถิ่นไปอยู่ที่นั่นได้

สาเหตุที่ชาวชนบทต้องละทิ้งถิ่นที่อยู่เดิมเพื่อไปอาศัยอยู่ในเมืองนั้นมักจะ เป็นสาเหตุผลักดันจากชนบทมากกว่าสาเหตุดึงดูดของเขตเมือง ซึ่งก็หมายถึงว่าในชนบทมีสภาพบางประการที่ไม่เป็นที่พึงพอใจของชาวชนบท จนต้องละทิ้งถิ่นที่อยู่ ละอาชีวะเดิมและเข้าไปสู่ที่ทางและสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ไม่มี ความคับแคบมาก่อน สภาพดังกล่าว ได้แก่

1. โอกาสในเชิงเศรษฐกิจและระดับการครองชีพต่ำ ตัวแปรด้านเศรษฐกิจนั้นนับได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญยิ่งต่อการอพยพย้ายถิ่นของประชากรชนบท เมื่อระดับการครองชีพในชนบทต่ำลง คนในชนบทจะอพยพออกเพื่อโอกาสในเชิงเศรษฐกิจ และเพื่อประกอบอาชีพ ร้อยละ 30.0 ต้องอพยพออกไปเพราะสภาพเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นเดิม (Gilbert L. Rutman 1970 : 206)

2. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในชนบท การพัฒนาเทคโนโลยีที่ใช้ในการเกษตรสามารถลดจำนวนแรงงานในชนบทลงไปได้ก่อให้เกิดแรงงานเกินความจำเป็น และ

เกิดการว่างงานแบบซ่อนตัว (disguised unemployment) สูง ชาวชนบทจึงต้องออกจากถิ่นเดิมไปเพื่อโอกาสในการทำงานอื่น ๆ

3. การเพิ่มขึ้นของประชากร อัตราการเพิ่มประชากรตามธรรมชาติที่ค่อนข้างสูงในชนบทประมาณร้อยละ 3 ต่อปี แต่จำนวนที่ดินซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกมีเท่าเดิม หรือขยายไปได้เพียงเล็กน้อย ยังผลให้เนื้อที่เพาะปลูกต่อเกษตรกรหรือต่อครัวเรือนเกษตรกรโดยเฉลี่ยลดลงโดยลำดับทั้งยังให้ผลผลิตต่อเกษตรกรลดลงด้วยนั้น จะเป็นสิ่งกดดันให้ชาวชนบทต้องอพยพไปจากที่เดิม เช่นที่ปรากฏในรัฐภาคใต้ของรัฐ และในรัฐยูทาห์ของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

4. การลดลงหรือการหายไปของทรัพยากรตามธรรมชาติ ในท้องถิ่นที่ชีวิตของประชากรจำเป็นต้องพึ่งพาแร่ธาตุ หรือทรัพยากรธรรมชาติเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อทรัพยากรลดน้อยหรือหายไป คนในท้องถิ่นจำเป็นต้องอพยพออกไปเพื่อประกอบอาชีพใหม่ เช่น ชาวเหมืองละทิ้งถิ่นเพราะแร่ธาตุหมด ความผิดเคืองในเรื่องที่ทำกินและการขาดความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินทำให้เกษตรกรต้องย้ายที่ทำกินไปที่ที่ร้างอื่น ๆ ซึ่งพอจะจับจองได้ แต่บางคนจำเป็นต้องละทิ้งอาชีพเดิมกลายเป็นผู้ขายแรงงานในชนบทหรือมุ่งหน้าไปแสวงโชคในเมือง

5. สภาพดินฟ้าอากาศผิดปกติ ที่ใดที่มีความแห้งแล้ง หรือน้ำท่วม อย่างรุนแรงและสม่ำเสมอมักจะต้องเสียทรัพยากรเพราะการอพยพย้ายถิ่นด้วย

6. ความต้องการสังคมของบุคคล เมื่อบุคคลในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าเข้ากับสิ่งแวดล้อมคนรอบ ๆ ข้างไม่ได้มักจะเกิดความต้องการสถานที่อยู่แห่งใหม่ทันที

7. ความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สินร่างกาย ชนบทมักจะขาดแคลนองค์การของรัฐที่จะให้ความปลอดภัยในทรัพย์สินร่างกายของชาวชนบทได้ และมักจะมีโจรผู้ร้ายชุกชุม

ประชากรในท้องถิ่นจึงอพยพออกไปแสวงหาแหล่งที่อยู่ใหม่ ซึ่งให้ความปลอดภัยได้มากกว่า

8. ความจำเป็นต้องติดตามผู้อื่นไป การอพยพย้ายถิ่นของประชากรชนบท นอกจากจะเกิดจากภัยพิบัติทางเศรษฐกิจหรือธรรมชาติแล้ว ยังเกิดจากการที่บุคคลต้องพึ่งพาหรือติดตามครอบครัวไปด้วย เด็กต้องติดตามพ่อแม่ผู้อพยพ หรือภรรยาต้องติดตามสามี เป็นต้น

9. ประเพณีบังคับ อาชีพเกษตรกร ซึ่งอาศัยการร่วมงานกันทำของสมาชิกในครอบครัวนั้นจะให้ความสำคัญแก่เพศชายมากกว่าเพศหญิง จนในบางครั้งบางสังคมประเพณีบังคับทำให้หญิงหมดโอกาสที่จะจัดการไร่นาตามลำพังได้ แต่จะมีโอกาสเพียงแต่เป็นภรรยาเท่านั้น ดังนั้นหญิงชนบทซึ่งไม่สนใจเรื่องการแต่งงาน และหมดโอกาสที่จะจัดการไร่นาได้ก็ต้องอพยพเข้าไปสู่เมือง อีกรณีหนึ่งได้แก่ การที่ประเพณีบังคับให้ฝ่ายชายต้องอพยพย้ายถิ่นไปอยู่กับฝ่ายหญิงเมื่อแต่งงานแล้ว (matrilocal) เช่น ในชนบทไทย เป็นต้น

ส่วนปัจจัยดึงดูด ได้แก่

การที่เมื่อเมืองมีระดับความเจริญสูง เป็นศูนย์กลางการเมืองยุทธศาสตร์ การศึกษา เศรษฐกิจและสังคม ข้าราชการจากชาติมิตร หรือผู้ที่ชาวชนบทไว้วางใจ เมืองมีบริการทางสังคมที่ดีกว่า มีโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคมที่ดีกว่า เหล่านี้เป็นสิ่งกระตุ้นให้ชาวชนบทตัดสินใจอพยพเข้ามาสู่ชีวิตในเมือง

ลี (Lee, 1977) ได้พยายามอธิบายถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจย้ายถิ่น และกระบวนการย้ายถิ่น ทั้งในปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับถิ่นต้นทาง ถิ่นปลายทาง อุปสรรคระหว่างกลางในการย้ายถิ่น และปัจจัยส่วนบุคคล โดยลีได้นำเอาปัจจัยดังกล่าวและปัจจัยผลักดันมาอธิบาย

ปัจจัยผลักดัน อันเป็นปัจจัยที่เกิดจากถิ่นต้นทางเป็นแรงผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่น ได้แก่ การมีทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง ปัญหาการว่างงาน การถูกกีดกันเรื่องเชื้อชาติ ศาสนาหรือไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม จึงจำเป็นต้องย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่ซึ่งตนเป็นคนใหม่ในสังคมนั้น การประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติ เช่น สภาพดินแห้งแล้ง ฝนแล้ง เป็นต้น การย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่เพราะคาดว่าจะสามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมได้ดีขึ้นกว่าเดิม

ปัจจัยดึงดูด อันเป็นปัจจัยที่เกิดจากถิ่นปลายทาง ที่มีส่วนโน้มน้าวหรือจูงใจให้ประชากรเคลื่อนย้ายไปจับจองที่ทำมาหากิน หรือคิดไปแสวงหาโชค ได้แก่ การมีโอกาสที่จะทำงานตามความสามารถหรือความถนัดของตนเอง โดยได้รับค่าตอบแทนสูงกว่าที่อยู่เดิมของตน ปัญหาการว่างงานในถิ่นปลายทางมีอัตราส่วนต่ำ ทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะไปแสวงหาโชคในที่แห่งใหม่ ย้ายตามครอบครัว คู่ครอง หรือเพื่อนที่ย้ายไปก่อนแล้ว ย้ายเพราะหวังจะได้รับโอกาสทางการศึกษาที่ดีกว่า และย้ายเพราะนิยมความสะดวกสบายและความเจริญของความเป็นเมือง ต้องการแสงสีในเมือง ต้องการพบสภาพแวดล้อมและคนที่แตกต่างกันออกไป

คิงส์ลีย์ เดวิส (Kingsley Davis, 1963) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสาเหตุที่คนเรารู้สึกสนใจย้ายถิ่น เดวิสเห็นว่า ความยากจนไม่ใช่สาเหตุสำคัญที่กระตุ้นให้คนตัดสินใจย้ายถิ่น การตัดสินใจย้ายถิ่นของประชากรที่เลือกสรรแล้วในเขตชนบท (มีการศึกษาดี อายุน้อย เป็นโสด) น่าจะเกิดจากการที่พวกเขามองเห็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า และหลีกเลี่ยงการสูญเสียสถานภาพโดยเปรียบเทียบ (Relative Status) ซึ่งหมายถึงความด้อยกว่าทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับผู้อยู่ในชนชั้นเดียวกัน

นอกจากนี้แล้ว กันนาร์ ไมร์ดัล (Gunnar Myrdal, 1972) ได้เสนอความเห็นว่าเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าเป็นปัจจัยดึงดูดให้มีการย้ายถิ่นเข้า เขาได้กล่าวยืนยันความคิดเห็นว่า "ท้องถิ่นที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะดึงดูดให้มีการย้ายถิ่นเข้าจาก

ส่วนต่าง ๆ ของประเทศ" กล่าวคือ เมื่อชุมชนหนึ่งมีความกดดันทางประชากรเกิดขึ้น เช่น การทำมาหากินผิดเคือง การขาดแคลนที่ทำกิน ในขณะที่อีกชุมชนหนึ่งมีการขยายตัวทางด้านพาณิชย์ ด้านอุตสาหกรรมและเกิดความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น จึงดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าสู่ชุมชนที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจดีกว่า

เฟรด อาร์โนลด์ และซูซาน เอช. โคเครน (Arnold & Cochrane, 1980) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง อิทธิพลของแรงจูงใจทางเศรษฐกิจกับแรงจูงใจของความเจริญ ในความเป็นเมืองต่อการย้ายถิ่น และได้ให้ความเห็นว่า เศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่กำหนดการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครมากกว่าความท้าทายของความเป็นเมืองและความต้องการแสงสี

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเด็กเข้ามาทำงานในเมือง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ผู้วิจัยถือว่าการส่งเด็กออกไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการบริการ เปรียบเสมือนการย้ายถิ่นของเด็กไปจากครัวเรือนเอง แต่การย้ายถิ่นของเด็กนั้นแตกต่างกับการย้ายถิ่นของผู้ใหญ่ เพราะการย้ายถิ่นของเด็ก พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นผู้ตัดสินใจส่งเด็กไปทำงาน ฉะนั้นการทำงานของเด็กจึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นการย้ายถิ่นที่เป็นไปตามกำหนด และการตัดสินใจจากครอบครัว ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการย้ายถิ่นของเด็กส่วนใหญ่จึงน่าจะเป็นแรงผลักดันจากครอบครัวเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงได้ตรวจสอบผลงานวิจัยในเรื่องปัจจัยของครอบครัวที่มีส่วนผลักดันในการส่งเด็กเข้ามาทำงาน ดังนี้

ชูเหนือศรี วงศ์นุกตา (ชูเหนือศรี วงศ์นุกตา, 2514 : 78 - 79) ได้ทำการศึกษาดังปัจจัยที่ทำให้เด็กวัยรุ่นไทยในชนบทเลือกทำงาน หรือศึกษาต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับ พบว่า ส่วนใหญ่ของเด็กวัยรุ่นในชนบทเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว จะเข้าสู่กำลังแรงงานมากกว่าจะมีโอกาสศึกษาต่อ และถึงแม้ในส่วนของผู้ที่ศึกษาต่อ

จะมีจำนวนน้อยก็ยังพบว่า มีปัจจัยต่าง ๆ ภาวะแวดล้อมที่มีอิทธิพลทำให้เด็กวัยรุ่นมีโอกาสได้รับการศึกษาไม่เท่ากัน ที่สำคัญที่สุด คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และการประกอบอาชีพของบิดามารดา ผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่มีอาชีพเกษตรกรรมและฐานะยากจน ย่อมไม่อยู่ในฐานะจะส่งเสียให้บุตรเรียนต่อได้ รวมทั้งมีความคิดว่าควรจะได้แรงงานจากบุตรเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ อีกประการหนึ่ง ก็คือ ค่านิยมของคนชนบทที่อยากจะให้บุตรได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามแบบของตน อาจจะมีผลทำให้การศึกษาของเด็กในชนบทส่วนใหญ่เป็นไปตามการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น

ตำรงค์ สุานติ (ตำรงค์ สุานติ, 2516 : 59 - 60) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมเกี่ยวกับทัศนคติของหัวหน้าครอบครัวต่อการย้ายถิ่นของหนุ่มสาว พบว่าระดับการศึกษามีผลต่อทัศนคติของหัวหน้าครอบครัว กล่าวคือ จากการศึกษาหัวหน้าครอบครัวที่มีการศึกษาสูง เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ และเมืองต่าง ๆ สูงสุด และปัจจัยเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารจากการศึกษา พบว่าหัวหน้าครอบครัวที่มีโอกาสได้รับฟังข่าวสารต่าง ๆ ได้ฟังผู้ที่เคยย้ายถิ่นแล้วประสบการณ์ให้ฟังการมีเพื่อนบ้านอยู่ในกรุงเทพฯ ปัจจัยดังกล่าวทำให้หัวหน้าครอบครัวเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว

จากการศึกษาแรงงานเด็กก่อสร้าง พบว่า สาเหตุที่เด็กทำงานก่อสร้าง เพราะพ่อแม่ให้ทำถึงร้อยละ 64 และร้อยละ 30 ตอบว่าเพราะที่บ้านยากจน ที่เหลือไม่บอกเหตุผล (บ้านทานตะวัน 2527 : 33) ส่วนเด็กที่ทำงานในโรงงานส่วนใหญ่ก็เพราะมีปัญหาทางเศรษฐกิจ มีฐานะยากจน พ่อแม่ไม่มีเงินส่งเสียให้เรียน พ่อแม่ต้องการให้เด็กหารายได้ช่วยจุนเจือครอบครัว ส่วนมากมีอาชีพทำไร่ทำนา (กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม 2527 : 105)

การศึกษาปัจจัยที่อิทธิพลผลักดันให้มีการใช้แรงงานเด็กนอกภาคเกษตร พบว่าเด็กที่เป็นโสเภณีมีสาเหตุที่สำคัญ คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เช่น ครอบครัว

มีสมาชิกมาก การเปลี่ยนแปลงของสังคม การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานในเมือง ซึ่งสูงถึงร้อยละ 45.9 (อรรถพล 2527 : 64 - 68)

ธงชัย สวัสดิ์อิสระ (อ้างใน สมบูรณ์ ศิริประชัย 2528 : 501 - 502) ศึกษาปัจจัยที่มีส่วนต่อการย้ายถิ่น พบว่า ปัจจัยที่มีใช้เศรษฐกิจหากมีบทบาทต่อการย้ายถิ่น ประการหนึ่ง ก็คือ การได้ติดต่อกับสังคมภายนอก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงสารสนเทศต่าง ๆ ที่ผ่านไปมาระหว่างหมู่บ้านกับเมือง อาทิ จากการเดินทางท่องเที่ยว หนังสือพิมพ์ หนังสือวารสาร การฟังวิทยุ และการชมโทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบท จึงมีผลต่อการย้ายถิ่น

การสัมมนาเกี่ยวกับแรงงานเด็กในประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ 2529 : 13) สรุปได้ว่า ปัจจัยทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับค่านิยมของพ่อแม่คิดว่าให้เด็กทำงานดีกว่าใช้เวลาโดยไม่ได้ประโยชน์ และค่านิยมของพ่อแม่ที่ไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาโดยไม่ให้บุตรหลานได้เรียนในระดับสูงกว่าการศึกษามัธยม

คมวิทย์ แดงไชยวัฒน์ (คมวิทย์ แดงไชยวัฒน์ 2529 : 110 - 111) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัญหาทางกฎหมายในการใช้แรงงานเด็ก ในส่วนที่ศึกษาถึงการรับรู้ของพ่อแม่ในการเข้ามาทำงาน พบว่า พ่อแม่ส่วนใหญ่รับรู้และอนุญาตให้เด็กเข้ามาทำงาน เนื่องจากครอบครัวของเด็กเหล่านี้ประสบกับปัญหาความยากจน ไม่สามารถรับภาระสมาชิกในครอบครัวได้ จึงนิยมให้เด็กเข้ามาทำงานเพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว โดยที่เด็กส่วนหนึ่งจะเข้ามาทำงานโดยการชักชวนของคนในหมู่บ้าน โดยร้อยละ 38 ผู้ที่ชักชวน คือญาติ ร้อยละ 24 ผู้ที่ชักชวน คือ เพื่อนซึ่งบุคคลเหล่านี้ก็ทำงานอยู่ก่อนหน้าแล้ว มีเด็กส่วนหนึ่งที่พ่อแม่ไม่รับรู้หรืออนุญาตให้เข้ามาทำงาน แต่ที่เด็กเข้ามาทำงานก็เนื่องมาจากเด็กเพื่อที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และต้องการหาประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า

ศักดิ์ดา หนูรุ่ง (ศักดิ์ดา หนูรุ่ง 2530 : 78) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แรงผลักดันทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการใช้แรงงานเด็กในท้องที่จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เหตุผลที่ทำให้ครอบครัวส่งเด็กไปทำงานนอกภาคเกษตรประการแรก คือ ความต้องการรายได้เพิ่ม เพราะครอบครัวที่ต้องการรายได้เพิ่มส่งเด็กไปทำงานนอกภาคเกษตร ร้อยละ 60 ในขณะที่ครอบครัวที่ไม่ต้องการรายได้เพิ่มส่งเด็กไปทำงานเพียง ร้อยละ 40

การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการมีผู้มาชักชวนเด็ก ๆ พบว่า เป็นตัวแปรที่ทำให้การส่งเด็กไปทำงานเป็นอัตราส่วนแตกต่าง คือ กลุ่มครอบครัวที่ได้รับข้อมูลข่าวสาร และมีผู้มาชักชวนเด็ก ๆ ในครอบครัวไปทำงาน พบว่า ครอบครัวเหล่านี้ส่งเด็กไปทำงาน ร้อยละ 62.8 ส่วนครอบครัวที่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร และไม่มีผู้มาชักชวนเด็ก ๆ ส่งเด็กไปทำงานเพียงร้อยละ 20.0

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2533 : 17 - 18) ได้ทำการศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสโดยได้ทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มเด็กทำงาน 1,005 คน ในเขตกทม. ขอนแก่น เชียงใหม่ และสงขลา ในส่วนที่เกี่ยวกับการเข้าสู่ตลาดแรงงานพบว่า

เด็กที่ล้มเหลวส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ก็จะเข้าสู่ตลาดแรงงานเมื่ออายุได้ประมาณ 13 ปี เมื่อสอบถามถึงสาเหตุที่ต้องออกมาทำงานทั้ง ๆ ที่ยังเป็นเด็กอยู่ ก็พบว่า เด็กให้เหตุผลที่หลากหลาย คือ

1. เหตุผลกึ่งหนึ่งเป็นเรื่องเศรษฐกิจของครอบครัว คือ จน ไม่มีรายได้เพียงพอ (27.7 %) พ่อแม่ขอให้ช่วยงานเสริมรายได้ (15.0 %) และที่อยู่ที่บ้านไม่มีงานทำต้องออกมาหางานทำที่อื่น

2. มีเด็กเกือบครึ่งหนึ่งที่มีความตั้งใจอยากจะทำมาหากินโดยที่ร้อยละ 22.3 บอกว่าอยากจะทำฝักงาน ออยากมีอาชีพ และมีรายได้เป็นของตนเอง และอีกร้อยละ 7.3 ต้องการเห็นโลกที่กว้างไปกว่าชุมชนที่เขาอยู่ และร้อยละ 15.4 บอกว่าเรียนจบแล้ว และต้องการรายได้

3. นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น พบว่า ผู้ใหญ่เห็นว่า การเรียนต่อให้ผลไม่คุ้มค่างับการที่เด็กต้องเสียเวลาเรียน เพราะฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องเรียนต่อเพราะเมื่อเรียนสูงขึ้นและสำเร็จออกมาแล้วอาจไม่มีงานทำ

โครงการแรงงานเด็ก (โครงการแรงงานเด็ก มลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก 2534 : 3 - 4) ได้สรุปประสบการณ์ให้ความช่วยเหลือเฉพาะรายแก่แรงงานเด็กระหว่างปี 2525 - 2532 โดยจะทำการศึกษาคณะแรงงานเด็กที่เคยได้รับความช่วยเหลือจากทางโครงการ จำนวน 438 คน พบว่า สาเหตุที่เด็กเหล่านี้เข้ามาทำงานก็เนื่องจาก

1. มีสายหรือนายหน้าชักชวน (ร้อยละ 56.5) โดยให้ข้อมูลว่าจะได้ทำงานในโรงงานเป็นงานสบาย มีเงินเดือน 800 - 900 บาท กินอยู่เสร็จ และได้ไปเที่ยวบ่อย ๆ

2. ครอบครัวยากจนต้องมาทำงาน (ร้อยละ 24.7) ส่วนใหญ่นอแม่จะเป็นฝ่ายที่ต้องการให้ลูกมาทำงานเพื่อช่วยเหลือทางบ้านเนื่องจากฐานะยากจน ประสบปัญหาภัยแล้งติดต่อกันหลายปี

3. เด็กอยากเข้ามาเที่ยวกรุงเทพฯ เอง (ร้อยละ 10.4) ซึ่งระบุว่าเด็กอยากมาเที่ยวกรุงเทพฯ มาก เพราะเห็นภาพจากโทรทัศน์และหนังสือกลางแปลง

จะเห็นได้ว่าการที่เด็กเข้ามาทำงานในเมือง ส่วนหนึ่งเป็นผลที่เกิดจากการตัดสินใจของครอบครัว และอีกส่วนหนึ่งเป็นผลที่เกิดจากความต้องการของตัวเอง ซึ่งในกระบวนการตัดสินใจของบุคคลนั้น จาน์สและมานน์ (Janis and Mann) ได้เสนอรูปแบบขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเพื่อใช้อธิบายถึงสาเหตุของการย้ายถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

ขั้นแรก ความอยากลอง

จาน์สและมานน์ กล่าวว่า เกิดขึ้นจากความอยากลองของมนุษย์ โดยเมื่อบุคคลได้รับข่าวสารบางอย่างของผู้ที่ย้ายถิ่นไปแล้ว หรือเผชิญกับเหตุการณ์บีบบังคับให้มีความคิดอยากจะย้ายถิ่นไปสู่ท้องถิ่นใหม่ที่ดีกว่า ก็เกิดความคิดที่จะลองย้ายถิ่น

ขั้นที่สอง การสำรวจทางเลือกหรือการหาทางเลือกที่ดีที่สุด

หลังจากที่เกิดความคิดอยากจะลองย้ายถิ่นแล้ว บุคคลเหล่านั้นก็จะพยายามศึกษาสภาพต่าง ๆ รอบตัวเอง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ และทบทวนประสบการณ์ที่ผ่านมา ต่อจากนั้นก็หาข่าวสารต่าง ๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร

ขั้นที่สาม การเปรียบเทียบทางเลือก

ผู้ที่อยู่ในระหว่างการตัดสินใจย้ายถิ่นจะทำการเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของทางเลือกต่าง ๆ อย่างระมัดระวัง และตัดสินใจที่จะเลือกทางที่เห็นว่าให้สิ่งที่ต้องการมากที่สุด เช่น การเปรียบเทียบระหว่างโอกาสทางเศรษฐกิจระหว่างในเมืองกับชนบท

ขั้นที่สี่ การขอคำปรึกษา

หลังจากที่ตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่งแล้ว ผู้ที่ตัดสินใจย้ายถิ่นมักจะปรึกษาหรือขอคำแนะนำจากบุคคลอื่น ๆ เช่น ญาติ เพื่อนฝูง เพื่อประมวลความคิดเห็นในแง่ต่าง ๆ ประกอบการตัดสินใจของตนเอง

ขั้นที่ห้า ตัดสินใจย้ายถิ่น

เมื่อได้ไตร่ตรองคำบอกเล่า หรือข่าวสารจากบุคคลอื่นเรียบร้อยแล้ว รวมทั้งนำมาประมวลกับความคิดของตนเองจะก่อให้เกิดการตัดสินใจทันที แม้ว่าการตัดสินใจนั้นจะมีผลตอบสนองทางลบก็ตาม

จากแนวความคิดนี้จะเห็นได้ว่าการรับข่าวสารเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในกระบวนการตัดสินใจ ทั้งนี้เพราะการได้มาซึ่งข่าวสารต่าง ๆ จะทำให้บุคคลตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง การศึกษาวิจัยทางด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการส่งเด็กเข้ามาทำงานในเมืองก็ควรจะได้ศึกษาถึงแนวความคิดทางด้านการแสวงหาข่าวสารเพื่อการตัดสินใจ เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้

การเปิดรับข่าวสาร

ความสำคัญของการเปิดรับข่าวสาร

การเปิดรับข่าวสาร และการสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมมีความจำเป็นต้องติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ความต้องการของตน รวมทั้งเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความเข้าใจในซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะข่าวสารนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ประกอบการตัด

จิตใจของมนุษย์ (วณิชย์ จำนวนค์ 2523 : 3) ความต้องการในการรับข่าวสารของมนุษย์นั้น ชาร์ล เค แอลคิน (Charles K. Alkin 1973 : 208) ได้กล่าวว่า ในกรณีที่มีมนุษย์เกิดความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าไร ความต้องการข่าวสารก็จะเพิ่มขึ้นเท่านั้น โดยแสวงหาข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานสี่ประการของมนุษย์ คือ ต้องการรู้ในเหตุการณ์ ต้องการคำแนะนำในการปฏิบัติให้ถูกต้อง ต้องการข่าวสารเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง และต้องการข่าวสารเพื่อนำไปใช้ในการสนทนากับบุคคลอื่น (Charles K. Alkin 1973 : 208)

ซึ่งในการเปิดรับข่าวสารของบุคคลนั้น ใ้ว่าแต่ละบุคคลจะรับข่าวสารทุกอย่างที่มีอยู่หรือที่ผ่านเข้ามาสู่ตนทั้งหมด แต่บุคคลจะมีการเปิดรับสารและเลือกรับรู้เพียงบางส่วนของสิ่งเร้าที่บุคคลผู้นั้นคิดว่ามีประโยชน์ต่อตน แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลหนึ่งได้มีการเลือกรับสื่ออื่น เกิดจากคุณลักษณะพื้นฐานของผู้รับสารในด้านต่าง ๆ ซึ่งได้แก่

1. องค์กรประกอบด้านจิตใจ นับได้ว่าเป็นความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะไม่ว่าปริมาณข่าวสารจะมีอยู่มากมายเพียงใด ถ้าผู้รับไม่มีความสนใจและไม่อยากรับรู้ข่าวสารนั้น ผลสัมฤทธิ์ทางการสื่อสารจะไม่เกิดขึ้นเลย

2. องค์กรประกอบทางสังคม สภาพแวดล้อม เช่น ครอบครัว สถาบันทางการศึกษา วัฒนธรรมประเพณี และลักษณะของประชากร เช่น เพศ อายุ ภูมิฐานะทางการศึกษา และสถานภาพทางสังคม

นอกจากนี้บุคคลแต่ละคนยังมีขั้นตอน และกระบวนการในการเลือกรับข่าวสารที่แตกต่างกันออกไป Klapper (Joseph T. Klapper 1960 : 5) ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการในการเลือกรับสาร (Selectivity process) ดังนี้

1. การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) กล่าวคือ บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อ และข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความสนใจ และความต้องการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

2. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากจะเลือกเปิดรับสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจเฉพาะข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิม และหลีกเลี่ยงที่จะให้ความสนใจกับข่าวสารที่ขัดแย้งกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของตนด้วย

3. การเลือกรับรู้ (Selective Perception) บุคคลจะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความข่าวสารที่ได้รับไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และประสบการณ์ที่มีอยู่ก่อนในกรณีที่ข่าวสารที่ได้รับมาใหม่มีความขัดแย้งกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิม บุคคลมักจะบิดเบือนข่าวสารนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตน

4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) หลังจากที่บุคคลเลือกรับเลือกให้ความสนใจ และเลือกตีความข่าวสารไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องจำ เข้าไปเก็บไว้เป็นประสบการณ์เพื่อที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป และจะพยายามลืมในส่วนที่ต้องการจะลืมอีกด้วย

เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารนี้ ชรามม์ (Wilbur Schramm) ให้ความเห็นว่า ข่าวสารที่เข้าถึงความสนใจของผู้รับสารได้มาก จะมีแนวโน้มทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Wilbur Schramm 1973 : 200)

การเปิดรับข่าวสารนอกจากจะขึ้นอยู่กับกระบวนการเลือกสรรของผู้รับสารแล้ว ยังขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของแต่ละสื่อด้วย ซึ่งในเรื่องนี้ชวรัตน์ เติตชัย 2527 :

172 - 173) กล่าวว่า คุณลักษณะเฉพาะของสื่อที่ผู้รับข่าวสารแต่ละคนแสวงหา จะมี ส่วนช่วยทำให้ผู้รับข่าวสารเลือกที่จะเปิดรับข่าวสารจากสื่ออื่นเพื่อที่จะสนองความต้องการ และทำให้ตนเองได้รับความพึงพอใจที่สุด ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำ แนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละประเภทมาใช้เป็นกรอบในการศึกษา โดย ช่องทางในการสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ช่องทางการสื่อสารมวลชน (Mass Media Channels)

เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนทั้งหมด ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งแหล่งข่าวอาจจะเป็นจำนวนบุคคลจำนวน 1 หรือ 2 - 3 คน ที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้ฟังจำนวนมากได้ ซึ่งสื่อมวลชนนั้นสามารถที่จะเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังที่มีจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งสามารถเปลี่ยนทัศนคติที่บุคคลมีอยู่ได้

คุณลักษณะของสื่อมวลชน คือ

1. สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก ๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว
2. สามารถให้ความรู้ และข่าวสารได้ดี
3. สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนาได้

อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนเป็นเพียงสถาบันหนึ่งในสังคม ซึ่งมีสถาบันอื่น ๆ อีกมากมายที่ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนั้น อิทธิพลที่สื่อมวลชนที่มีต่อสังคมและประชาชนจึงเป็นอิทธิพลที่มีเงื่อนไข และขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ อีกมาก

โจเซฟ ที. เคลปเปอร์ (Joseph T. Klapper 1960 : 15 - 49) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และ

พฤติกรรมของประชาชนไว้ดังนี้

1. สื่อมวลชนไม่ได้มีอิทธิพลต่อประชาชนโดยตรง แต่จะมีอิทธิพลโดยอ้อม ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความมีใจโน้มเอียง คือ ประชาชนจะมีความคิดเห็น ค่านิยม และความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างไรอย่างหนึ่งอยู่ก่อนที่จะมาสัมผัสกับสื่อมวลชน

1.2 การเลือกรับสาร ประชาชนจะเลือกรับสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็น และจะเลือกตีความหมายของสารตามความเชื่อ และค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิม

1.3 อิทธิพลของบุคคล บางครั้งข่าวสารจากสื่อมวลชนจะผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็นก่อนจะไปถึงประชาชน ผู้นำความคิดเห็นมักสอดแทรกความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปด้วย ทำให้มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนอยู่มาก

1.4 กลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม

1.5 ระบบสื่อมวลชน

2. สื่อมวลชนจะเป็นเพียงแรงเสริม (Reinforcement) ที่สนับสนุนทัศนคติ รสนิยม ความมีใจโน้มเอียง ตลอดจนแนวโน้มด้านพฤติกรรมของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้น และพร้อมที่จะแสดงออกมาเมื่อมีแรงจูงใจหรือเมื่อโอกาสเหมาะสม

3. สื่อมวลชนอาจเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนได้เล็กน้อย และมักเป็นทัศนคติที่ยังไม่มั่นคง การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกหรือเปลี่ยนไปในทางตรงข้ามนั้นเป็นไปได้ยากอาจเปลี่ยนได้บ้าง แต่ต้องใช้เวลา และบุคคลต้องได้รับข่าวสารเพียงพอ อย่างไรก็ตาม อิทธิพลในด้านการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว

4. สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติให้แก่ประชาชนได้ ในกรณีที่บุคคลไม่เคยมีความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน และต้องได้รับสารที่เสนอเรื่องราวในแนวเดียวกันบ่อย ๆ เป็นอิทธิพลในลักษณะสะสมไม่ใช่อิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลทันทีทันใด

ประเภทของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีด้วยกัน 3 ประเภท คือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งในแต่ละสื่อจะมีคุณสมบัติเฉพาะที่แตกต่างกัน คือ

หนังสือพิมพ์

1. เป็นสื่อมวลชนที่เสนอเนื้อหาของข่าวสารได้สมบูรณ์ที่สุด
2. หนังสือพิมพ์สามารถเสนอเนื้อหาได้กว้างขวาง และหลากหลาย ดังนั้นจึงเข้าถึงผู้รับข่าวสารได้ทุกมิติ เช่น อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ รายได้ ที่อยู่ เป็นต้น
3. เป็นสื่อที่มีความน่าเชื่อถือสูง เพราะโดยธรรมชาติของคนเราที่จะมีความเชื่อถือในสิ่งที่ได้อ่านได้เห็นมากกว่าการได้ยิน อย่างที่พูดกันว่า "เมื่อเห็นแล้วจึงเชื่อ" โทรทัศน์แม้จะทำให้ผู้ชม "ได้เห็น" ก็ตาม แต่ภาพทางโทรทัศน์จะผ่านสายตามผู้ดูไปอย่างรวดเร็วกว่าหนังสือพิมพ์
4. ข่าวสารทางหนังสือพิมพ์มีรายละเอียดมากกว่า และสามารถนำมาใช้อ้างอิงได้แทบทุกเวลาที่ต้องการ
5. หนังสือพิมพ์เมื่อเสนอข่าวไปแล้วอาจจะมีการติดตามข่าว และเสนอรายละเอียด รวมทั้งการเสนอเรื่องราวเดียวกันในรูปของบทความวิจารณ์หรือการอธิบายข่าว แต่วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์มีโอกาสเช่นนี้น้อย เพราะลักษณะของการทางวิทยุและโทรทัศน์มีข้อจำกัด
6. ข่าวที่เสนอทางหนังสือพิมพ์มีความคงทนถาวรมากกว่าข่าวสารทางวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งเมื่อรายการผ่านไปแล้ว ผู้ชมไม่สามารถจะย้อนกลับมาดูได้อีก เว้นแต่มี

การบันทึกเทปเอาไว้ (ชวรัตน์ เชิดชัย 2527 : 129)

อย่างไรก็ตามหนังสือพิมพ์ก็เป็นสื่อที่มีข้อจำกัดโดยจะเป็นสื่อที่มีอิทธิพลเฉพาะในหมู่คนที่อ่านหนังสือออกเท่านั้น ส่วนคนที่อ่านหนังสือไม่ออกจะไม่สามารถอ่านวชิประโยชน์ได้มากเท่าที่ควร (สากล ไพบเราะ 2532 : 110)

วิทยุ

วิทยุมีลักษณะเฉพาะหลายประการ คือ

1. ความรวดเร็ว (speed) วิทยุเป็นสื่อที่ให้ความรวดเร็วในการเสนอข่าวสารมากกว่าหนังสือพิมพ์ และบางกรณีก็รวดเร็วกว่าโทรทัศน์ด้วยซ้ำ
2. จำนวนผู้ฟัง (audience size) เนื่องจากวิทยุสามารถไปถึงผู้รับได้อย่างรวดเร็วทุกหนทุกแห่งเท่าที่แรงส่งจะไปถึง ได้ผู้รับไม่จำเป็นต้องรู้หนังสือ นอกจากนั้น ข่าวสารที่ออกทางวิทยุมักจะมีลักษณะเป็นกันเองและตรงไปตรงมา จึงสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้เป็นจำนวนมาก
3. ข่าวสารที่ออกทางวิทยุกระจายเสียง สามารถรับฟังได้โดยไม่ต้องตั้งใจมากนัก ผู้ฟังสามารถจะทำงานอื่น ๆ พร้อมกับฟังวิทยุได้
4. ความทันท่วงที (timeliness) วิทยุสามารถกระจายข่าวสารได้ทันทีที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นในระหว่างช่วงเวลาของการกระจายเสียง สำหรับหนังสือพิมพ์จะต้องผ่านกระบวนการพิมพ์ที่ซับซ้อน และโทรทัศน์นั้นก็จะต้องจัดเตรียมการออกรายการ จึงล่าช้ากว่าวิทยุ

อย่างไรก็ตาม สื่อวิทยุยังมีจุดอ่อนหลายประการ คือ

1. วิทยุให้ได้เฉพาะเสียง ดังนั้น ข่าวสารจึงไม่สามารถที่จะสนับสนุนเพิ่มเติมด้วยเนื้อหารูปอื่น ๆ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ดีขึ้น

2. ผู้ฟังสามารถจะฟังได้เวลาละเพียงรายการเดียวเท่านั้น
3. ข่าวสารที่นำออกทางวิทยุ เมื่อผ่านไปแล้ว ผู้ฟังไม่สามารถจะย้อนกลับไปฟังได้อีก (เว้นแต่จะมีการบันทึกไว้)
4. เป็นการยากที่จะกำหนดจำนวนผู้ฟังได้แน่นอน (ชวรัตน์ เชิดชัย 2527 : 130)

โทรทัศน์

มีลักษณะเฉพาะหลายประการ คือ

1. โทรทัศน์เป็นสื่อที่ให้ทั้งภาพและเสียง (Audio - visual medium) กล่าวคือ ข่าวสารที่ส่งออกมาจะมีทั้งภาพและเสียง บางครั้งก็รวมทั้งสีด้วยในเวลาเดียวกัน ดังนั้น โทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่สามารถให้ใช้ประสาทสัมผัสแทบทุกอย่าง
2. เป็นสื่อประเภทมีกำหนดเวลา (Time - locked medium) โทรทัศน์เป็นสื่อข่าวสารตามกำหนดเวลา (time) มากกว่าตามพื้นที่ (space) การเสนอข่าวสารของโทรทัศน์ จะเป็นไปตามเวลาที่กำหนดไว้เท่านั้น และผู้รับก็ต้องดูตามเวลาที่เสนอ ผู้รับไม่มีโอกาสเปรียบเทียบ เลือกสรรเนื้อหาของข่าวสารจากสื่อชนิดนี้ได้ในเวลาเดียวกัน และไม่มีโอกาสที่จะกลับมาทบทวนข่าวสารที่เสนอแล้วได้ใหม่ (ยกเว้นการใช้แถบภาพบันทึกไว้ ซึ่งเป็นเรื่องพิเศษ) โทรทัศน์จึงต้องการความสนใจในการชมรายการสูงกว่าสื่ออย่างอื่น ๆ
3. จำนวนช่องจำกัด โทรทัศน์ต้องส่งคลื่นภาพ และเสียงไปทางอากาศ การจัดตั้งสถานีจึงต้องมีการขออนุญาตเพื่อขอรับช่อง แต่ด้วยเหตุผลทางเทคนิคเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการรับภาพ จึงทำให้การแบ่งช่องโดยทั่วไปมีจำกัด
4. การดำเนินงานซับซ้อนและค่าใช้จ่ายสูง การดำเนินงานทั่วไป การผลิตรายการหรือข่าวสาร มีกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อน แต่ละรายการต้องใช้กำลังเจ้าหน้าที่มากและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตมีราคาแพง

5. รายได้ส่วนใหญ่มาจากโฆษณา นอกเหนือจากการลงทุนด้วยตัวเจ้าของกิจการเอง หรือได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลในการผลิตรายการเพื่อการศึกษาแล้ว รายได้จากการแพร่รายการต่าง ๆ ของวิทยุโทรทัศน์จะมาจากโฆษณาเท่านั้น ดังนั้น จึงทำให้รูปแบบและเนื้อหาของรายการส่วนใหญ่มุ่งสนองต่อความต้องการของผู้ชมเป็นสำคัญ รายการส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นรายการบันเทิง (ชวรัตน์ เชิดชัย 2527 : 130 - 131)

นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวกันว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่ในวันจะมีอิทธิพลต่อคนดูสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก

เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมสูงสุดในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าโทรทัศน์จะเป็นสื่อที่ค่อนข้างมีราคาแพง แต่จากคุณสมบัติที่เหนือสื่อประเภทอื่นในการให้ทั้งภาพ และเสียงบางครั้งก็รวมทั้งสีด้วยในขณะเดียวกัน การเห็นภาพเคลื่อนไหวตามธรรมชาติ ก่อให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้น เผลิดเพลิน ผู้ชมสามารถดูได้โดยไม่ต้องอาศัยความตั้งใจหรือต้องมีสมาธิมากนักก็สามารถรับข่าวสารได้โดยตลอด ดังนั้นประชาชนจึงให้ความนิยมสื่อโทรทัศน์มากกว่าสื่อประเภทอื่น (วิจิตร ภักดีรัตน์ 2528 : 213)

ในปัจจุบันสื่อโทรทัศน์ยังได้รับความนิยมว่าเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลในอัตราที่สูงขึ้นเพราะการขยายกำลังส่งของสถานีเครือข่ายของโทรทัศน์ได้กระจายออกไปยังส่วนภูมิภาคเพิ่มขึ้น สถานีโทรทัศน์ทุกแห่งมีการแพร่ภาพออกไปเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ การขยายสาขารูปโคค คือ การไฟฟ้าก็ได้มีการขยายไฟฟ้าออกไปยังหมู่บ้านในชนบทอย่างทั่วถึง ซึ่งมีผลต่อการขยายตัวของเครื่องรับโทรทัศน์อย่างรวดเร็วจนกลายเป็นสื่อมวลชนที่อาจเรียกได้ว่า ประชาชนในชนบทให้ความนิยมสูงสุด (สากุล ไพเราะ 2532 : 167 - 168) นอกจากนี้เจลิม สุธิรักษ์ (เจลิม สุธิรักษ์ 2528 : 225) ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า การที่นิยมใช้สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดข่าวสารก็เพราะ

1. สามารถแสดงภาพให้เห็นเหมือนของจริง และสร้างความประทับใจได้ เรียงร้อยให้เกิดความเชื่อความสนใจ ความเลื่อมใส และสามารถชักจูงใจให้คล้อยตามได้ง่ายกว่าสื่อชนิดอื่น

2. ทำให้ผู้ชมเกิดความทรงจำติดตาได้นาน

3. ภาพที่แสดงชักพาให้เด็กหรือแม้แต่ผู้ใหญ่เองก็เชื่อว่าเป็นจริง ทั้ง ๆ ที่อาจเสนอผิดเพี้ยนไปจากความจริงบ้างเล็กน้อย ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ก็สอดคล้องกับแนวความคิดของ Gerbner (อ้างในสรพงษ์ โสภนะเสถียร 2533 : 335) ที่กล่าวว่า การที่ประชาชนให้ความสนใจติดตามรายการต่าง ๆ จากโทรทัศน์จะมีผลต่อการรับรู้ของบุคคลโดยผู้ที่ติดตามรายการโทรทัศน์ มักจะเกิดภาพลวงตาหรือมายาภาพในความสามารถแยกโลกแห่งความเป็นจริง (World of reality) ออกจากโลกแห่งโทรทัศน์ (World of television) อันเป็นโลกมายาที่ถูกนำมาเสนอผ่านรายการต่าง ๆ จากทางสถานี โดยสารสนเทศจากโทรทัศน์นี้ส่งผลกระทบต่อผู้รับสารที่เปิดรับสื่ออย่างยาวนานด้วยการตอกย้ำการรับรู้ และทัศนคติ จึงทำให้เอาโลกของโทรทัศน์มาขึ้นนำโลกของความเป็นจริง จึงทำให้ผู้รับสารประเภทนี้ มักจะเข้าใจโลกผิดพลาดไปด้วยอคติที่เกิดจากโลกมายาเสมอ

2. ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการติดต่อระหว่างบุคคลต่อบุคคล เพื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจสารก็จะสามารถซักถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากแหล่งสารได้ในทันที ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ (Everette M. Rosers 1971 : 145)

พอล ลาซาสเฟล (Paul Lazarsfeld) และเฮร์เบิร์ต แมนเซล (Heebert Manzel) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสำคัญ คือ มีการพูดคุยแบบเป็นกันเองและเป็นส่วนตัว ทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้พูดคุยกับผู้ฟัง ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับฟังยอมรับความคิดของผู้พูดได้ง่ายขึ้น การเห็นหน้ากันนี้เมื่อมองในแง่จิตวิทยาแล้วทำให้ผู้ฟังซึ่งเป็นเป้าหมายของการชักจูงใจของผู้พูดมีความรู้สึกที่ตนเองได้รับรางวัลทันทีอย่างน้อยที่สุดในด้านที่แสดงความคิดเห็นตนเองต่อผู้พูด (พินิจ มະลิขาว 2529 : 23)

สื่อบุคคลนี้เป็นแหล่งข่าวสารที่สำคัญ อาจแยกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. บุคคลที่มีความผูกพัน ความใกล้ชิดกับคนในท้องถิ่น เป็นบุคคลในท้องถิ่น ได้แก่ คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน บุคคลที่ต้องติดต่อกันเป็นประจำ เช่น ครู ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด ตลอดจนการชักจูงใจประชาชนในท้องถิ่นให้ยอมรับในสิ่งต่าง ๆ

2. บุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ อาจจะเป็นบุคคลที่อยู่ภายนอกท้องถิ่นหรือภายในท้องถิ่นก็ได้ ออพเพนไฮเมอร์ และปรานดา (Oppenheimer and Pravda) กล่าวว่าบุคคลซึ่งมีความน่าเชื่อถือมากเท่าไรการสื่อสารก็ยังมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ฉะนั้นในการเผยแพร่ข่าวสาร ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีความน่าเชื่อถือในสายตาของผู้รับสาร จึงจะทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จ (ปรมะ สตะเวทิน 2526 : 81 - 82)

3. คุณลักษณะที่ละม้ายคล้ายคลึงกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจ คือ ลักษณะหรือคุณสมบัติที่ละม้ายคล้ายคลึงกัน (Homophily) ของผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่ง โรเจอร์และชูเมคเกอร์ กล่าวว่า การสื่อสารจะราบรื่น มีประสิทธิภาพมากขึ้น ถ้าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณสมบัติที่ละม้ายคล้ายคลึงกัน (homophily) มีความเข้าใจร่วมกัน มีทัศนคติ ความเชื่อและภาษาเหมือน ๆ กัน ถ้าผู้ส่งสารมีความแตกต่างกันมักจะทำให้เกิดความไม่

สมบุรณ์ขึ้นในจิตใจ ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในครอบครัว
เพื่อนบ้าน ผู้นำท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับผู้รับสาร จะมีผลต่อความสำเร็จในการ
โน้มน้าวใจหรือการยอมรับในเรื่องนั้น ๆ (Roger & Shoemaker, 1971)

นอกจากนั้น เออร์วิน ที เบททิงฮอส (Erwin P. Bettinhaus) ได้
กล่าวถึงอิทธิพลของสื่อบุคคลที่มีต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมไว้ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัว
เสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิม ให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้น
เชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ สิ่งที่สื่อมวล
ชนเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด คือ อารมณ์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมยังไม่ปรากฏผล
จากการวิจัยแน่นอนว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแต่อย่างใด กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิด
ขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งสิ้น (Erwin P. Bettinhaus
1968 : 13)

และศิริชัย ศิริกาษา (ศิริชัย ศิริกาษา 2519 : 11 - 28) ได้กล่าวถึง
อิทธิพลของสื่อบุคคลว่า โดยปกติบุคคลมิได้ใช้สื่อเพียงประเภทเดียวในการรับข่าวสาร ถ้า
ข่าวใดมีความสำคัญต่อบุคคลสูง การแพร่กระจายข่าวจะเป็นไปโดยการติดต่อส่วนบุคคล
เป็นสำคัญ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าทฤษฎีที่น่าจะนำมาใช้กับการวิจัยในครั้งนี้ คือ ทฤษฎี
การสื่อสารระหว่างบุคคลของ Paul Lazasfeld ที่กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมี
ความสำคัญ คือ มีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง และเป็นส่วนตัว ทำให้เกิดความคุ้นเคยระ
หว่างผู้พูดคุยกับผู้ฟัง ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดได้ง่ายขึ้น นอก
จากนี้หากผู้รับสารไม่เข้าใจสารก็สามารถซักถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากแหล่งสาร
ได้ในทันที ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารให้เข้ากับความต้องการ และความ
เข้าใจของผู้รับสารได้ ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน

ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้มีสื่อบุคคลที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ทำ
งาน และสภาพความเป็นอยู่ไปยังกลุ่มเป้าหมาย คือ คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน ญาติ
คนในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน และครู ซึ่งกลุ่มเป้าหมายมีความใกล้ชิดและมีความเชื่อถือต่อสื่อ
บุคคลเหล่านี้ ผู้ศึกษาจึงคาดว่าสื่อบุคคลดังกล่าวน่าจะมีอิทธิพลในการส่งข่าวสารให้กับกลุ่ม
เป้าหมายมาก

ผลการศึกษาวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารของชาวชนบท

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ร่วมกับนสพ. อินไซด์ทีวี ได้ทำการศึกษา
พฤติกรรมการดูโทรทัศน์ของประชาชนในส่วนภูมิภาค พบว่า ประชาชนในส่วนภูมิภาค
ส่วนใหญ่จะนิยมชมรายการจากสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 เป็นอันดับ 1 ทั้งนี้เนื่อง
จากสถานีโทรทัศน์มีเครือข่ายอยู่ทั่วประเทศ และรายการก็เป็นที่ติดใจของประชาชน อัน
ดับสอง ได้แก่ สถานีวิทยุโทรทัศน์สภท. (ส่วนภูมิภาค) อันดับ 3 คือ สถานีวิทยุโทรทัศน์
ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท. อันดับ 4 คือ สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท.
และความถี่ในการดูโทรทัศน์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่จะดูโทรทัศน์บ่อยมาก คือ ดูทุกวัน
คิดเป็นร้อยละ 76.0

ผลการศึกษาของสากล ไพเราะ (สากล ไพเราะ 2532 : 227 - 232)
ซึ่งทำการศึกษากับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า วิทยุเป็นสื่อมวลชนที่ประ
ชาชนในชนบทเปิดรับข่าวสารมากที่สุด รองลงมา คือ โทรทัศน์ และอันดับ 3 คือ นสพ.
ส่วนความถี่ในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ กลับพบว่า ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่จะ
รับชมรายการโทรทัศน์มากกว่าฟังวิทยุ สำหรับประเภทของรายการวิทยุที่ฟัง อันดับ 1
ได้แก่ รายการข่าว ซึ่งก็คือข่าวที่ถ่ายทอดจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
รองลงมาได้แก่ รายการบันเทิง อันดับ 3 คือ รายการประเภทการศึกษา อันดับสุดท้าย
ได้แก่ รายการประเภทศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ส่วนประเภทเนื้อหาของนสพ. ที่
อ่าน อันดับ 1 ได้แก่ เนื้อหาประเภทข่าว อันดับ 2 คือ เนื้อหาประเภทบันเทิง อาทิ

เช่น การอ่านนิยาย อันดับสุดท้ายได้แก่ เนื้อหาประเภทศาสนา และประเพณีวัฒนธรรม สำหรับรายการโทรทัศน์ที่ดูมากที่สุด ก็คือ รายการข่าว รองลงมา คือ รายการบันเทิง ซึ่งได้แก่ ละคร เพลง เกมโชว์ หมอลำ

อรนุช เลิศจรธรรักษ์ และสุภัควดี อภินันท์ (อรนุช และสุภัควดี 2533 : 45 - 47) ได้ทำการศึกษาความชอบใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ของพ่อแม่เพื่อรับข่าวสารด้านการพัฒนาครอบครัวและเด็กในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของประเทศไทย พบว่าโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่ได้รับความนิยมสูงสุด รองลงมา คือ วิทยุ และอันดับสุดท้าย คือ นสพ.

โทรทัศน์

จากประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 600 คน พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 81.2 เป็นผู้ที่ดูโทรทัศน์ โดยถ้ามีเครื่องรับโทรทัศน์ที่บ้านก็จะดูที่บ้านของตนเอง สำหรับผู้ที่ไม่มีแต่ยังต้องการดูจะไปดูที่บ้านของเพื่อนบ้านมากที่สุด

สถานีโทรทัศน์ที่ดูมากที่สุด คือ สถานีวิทยุโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 รองลงมา คือ สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 อ.ส.ม.ท. สำหรับสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และสถานีวิทยุช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ได้รับความนิยมใกล้เคียงกัน ส่วนสถานีวิทยุโทรทัศน์ สทท. ช่อง 11 ได้รับความนิยมเป็นอันดับสุดท้าย

สำหรับความถี่ในการดูโทรทัศน์ส่วนใหญ่จะดูบ่อยมาก คือ คู่อัฒนาระยะ 4 - 7 วัน โดยทั้งในวันธรรมดาและวันเสาร์ - อาทิตย์ ผู้ชมชอบดูโทรทัศน์ในช่วงเย็นมากที่สุด คือ ช่วง 18.00 - 20.00 น. รองลงมา คือ ช่วง 20.00 - 22.00 น.

ประเภทของรายการที่ชอบดู อันดับแรก คือ รายการข่าว อันดับรองลงมา คือ รายการละคร

วิทยุกระจายเสียง

เป็นสื่อมวลชนที่ได้รับความนิยมเป็นอันดับ 2 โดยผู้ฟังวิทยุกระจายเสียงจะชอบฟังวิทยุที่บ้านมากที่สุด รองลงมาฟังที่บ้านของเพื่อนบ้าน/บ้านเพื่อน และที่ท้องนา

รายการวิทยุที่ชอบฟังมากที่สุด คือ รายการเพลง รองลงมา คือ ข่าวทั่วไป

ความถี่ในการฟัง ผู้ฟังจะฟังวิทยุบ่อยครั้ง คือ ฟัง 4 - 7 วันต่อสัปดาห์ และส่วนใหญ่จำนวนใกล้เคียงกันจะฟังวิทยุเป็นประจำในช่วงเช้าเวลา 5.00 - 7.00 น. และช่วงเย็น 18.00 - 20.00 น. ช่วงถัดมาที่ฟังเป็นประจำ คือ ช่วงบ่ายเวลา 14.00 - 16.00 น.

หนังสือพิมพ์

เป็นสื่อที่ประชาชนเปิดรับข่าวสารน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 59.8 ไม่อ่านหนังสือพิมพ์ มีเพียงร้อยละ 40.2 ที่อ่าน สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่อ่านหนังสือพิมพ์ จะชอบอ่านที่บ้านมากที่สุด รองลงมาอ่านที่บ้านของเพื่อนบ้าน/บ้านเพื่อน ร้านค้า

คอลัมน์ที่กลุ่มตัวอย่างชอบอ่านมากที่สุด คือ ข่าวชาวบ้าน รองลงมาข่าวในประเทศ และประโยชน์จากการอ่านหนังสือพิมพ์นั้น กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ภาคให้ความเห็นว่าทำให้ได้รับความรู้ รองลงมาทำให้ทราบข่าวสารบ้านเมือง

สื่อบุคคล

ประชากรส่วนใหญ่จะพูดคุยกันเองระหว่างสามีภรรยามากกว่าพูดคุยกับเพื่อนบ้าน/เพื่อน โดยเรื่อง πουคุยกันมากที่สุด คือ เรื่องทั่ว ๆ ไป รองลงมา คือ เรื่องการเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัว และการกินอยู่

จากการสำรวจการอ่านหนังสือพิมพ์ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เมื่อกลางปี 2527 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครัวเรือนที่อ่านหนังสือพิมพ์ น้อยที่สุด คือ ร้อยละ 25.1 เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างในเขตและนอกเขตเทศบาล ปรากฏว่าในเขตเทศบาลมีรายงานถึงร้อยละ 70.3 ที่เป็นครัวเรือนที่อ่านหนังสือพิมพ์ แต่นอกเขตเทศบาล มีครัวเรือนอ่านหนังสือพิมพ์ เพียงร้อยละ 23.0 เท่านั้น

ในการเปิดรับข่าวสารของผู้รับสารนั้น เดวิส (อ้างใน Cutlip & Center, 1978) กล่าวว่า ผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์ที่คาดหวังต่อผู้รับสาร 5 ประการ คือ

1. สามารถรับข่าวสารนั้นได้
2. เข้าใจเนื้อหาของข่าวสารนั้น
3. รับทราบข่าวสารนั้น
4. เกิดการปฏิบัติหรือการตอบสนอง
5. มีปฏิกิริยาตอบสนอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เมื่อผู้ส่งสารส่งข่าวสารไปยังผู้รับ ผู้ส่งสารต้องการให้ข่าวสารนั้นถึงผู้รับสาร เพื่อให้ผู้รับสารได้ทราบข่าวสาร ตีความ และทำความเข้าใจกับเนื้อหาที่ได้รับ และนำข่าวสารไปปฏิบัติหรือแสดงออก การตีความและทำความเข้าใจกับเนื้อหาที่ได้รับเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการรับรู้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่บุคคลได้รับข่าวสารนั้น ๆ แล้ว ดังนั้นกระบวนการติดต่อสื่อสารกับการรับรู้จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน

การรับรู้ (Perception)

การรับรู้เป็นกระบวนการในการรวบรวมข่าวสารสนเทศ และการให้ความหมายต่อสิ่งที่เกิดขึ้น (Weaver 1984 : 32) โดยที่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดกระบวนการรับรู้มาจากการสัมผัสผัสโดยประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งได้แก่ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส และการสัมผัส

การรับรู้ของแต่ละบุคคลจะมีความสัมพันธ์กับความสนใจ ความต้องการ และสภาพเฉพาะตัวบุคคล เช่น พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้การรับรู้ของแต่ละคนอาจแตกต่างกันออกไปโดยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความรู้ และการตอบสนองของตนเอง ซูลิวาน นักจิตวิเคราะห์ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งเคยกล่าวไว้ว่า "เราไม่ยอมรับสิ่งดี ๆ หลายอย่างที่เรารู้ เราได้ยิน เราคิด เราทำหรือเราพูด ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นเพราะว่าสิ่งนั้น ๆ อยู่นอกเหนือความสามารถที่เราจะรับรู้ได้ แต่เป็นเพราะเราวิเคราะห์ และอนุมานแล้วเห็นว่าสิ่งนั้น ๆ มันขัดกับระบบตัวตนของเราเข้า"

อาจกล่าวได้ว่า การรับรู้เป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นในการศึกษาเค้าโครงความคิดของมนุษย์ ซึ่งจะนำเราไปสู่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในลำดับต่อไป เพราะจากการรับรู้ทำให้เราสามารถทราบทิศทางของพฤติกรรมที่แสดงออกโดยเปิดเผยของบุคคลได้ การรับรู้ของบุคคลจึงมีผลต่อการแปลความหมาย การเรียบเรียงความคิด การสร้างความเข้าใจในส่วนของผู้รับ และมีผลในแง่เป็นพลังผลักดันในการพูด

การรับรู้ หมายถึง "การสร้างความหมายจากประสบการณ์โดยการถอดรหัสสิ่งกระตุ้นที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ได้ข้อมูลบางอย่าง อาจขยายความได้ว่า การรับรู้ที่เกิดขึ้นเกิดจากการที่เราสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวเรา และจากการรับรู้ตัวเองที่เราได้สร้างความรู้สึกเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของเราขึ้นมา ทั้งนี้ โดยผ่านขบวนการ

การทำงานของระบบประสาทสัมผัส และประสบการณ์ต่าง ๆ ในอดีต และสภาพความจูงใจของแต่ละคนที่แตกต่างกัน ซึ่งรวมเรียกว่าเป็นกระบวนการรับรู้" โดยนัยนี้ "ความเป็นจริง" ของสิ่งหนึ่ง สำหรับแต่ละคนจึงอาจแตกต่างกันออกไป เพราะแต่ละคนก็มีการรับรู้ที่แตกต่างกัน และเมื่อการรับรู้มีความแตกต่างกันมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้น

กระบวนการรับรู้ จะเกี่ยวข้องกับขั้นตอนสำคัญ ๆ 3 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเลือก

การเลือกนี้จะเกี่ยวข้องทั้งการเลือกโดยจงใจ และโดยไม่จงใจ กล่าวคือ การตัดสินใจบางครั้งจะกระทำจากการเลือกว่า เราจะรับสิ่งกระตุ้นใด การตัดสินใจที่จะเลือกว่าเรารับสิ่งกระตุ้นใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน เช่น ปัจจัยทางด้านกายภาพ ปัจจัยทางด้านที่ตั้ง ความสนใจ ประสบการณ์ที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวม

ในด้านการรับรู้สิ่งต่าง ๆ เรามักมีแนวโน้มที่จะรวบรวมตัวกระตุ้นต่าง ๆ เข้าเป็นรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งหลักในการรวบรวมตัวกระตุ้นมีหลายประการ เช่น รวบรวมโดยพิจารณาความอยู่ใกล้เคียงกัน รวบรวมโดยพิจารณาจากความคล้ายคลึงกัน รวบรวมโดยพิจารณาจากการกระทำไปในทางเดียวกัน รวบรวมโดยพิจารณาถึงการต่อเติมส่วนที่ขาดไป

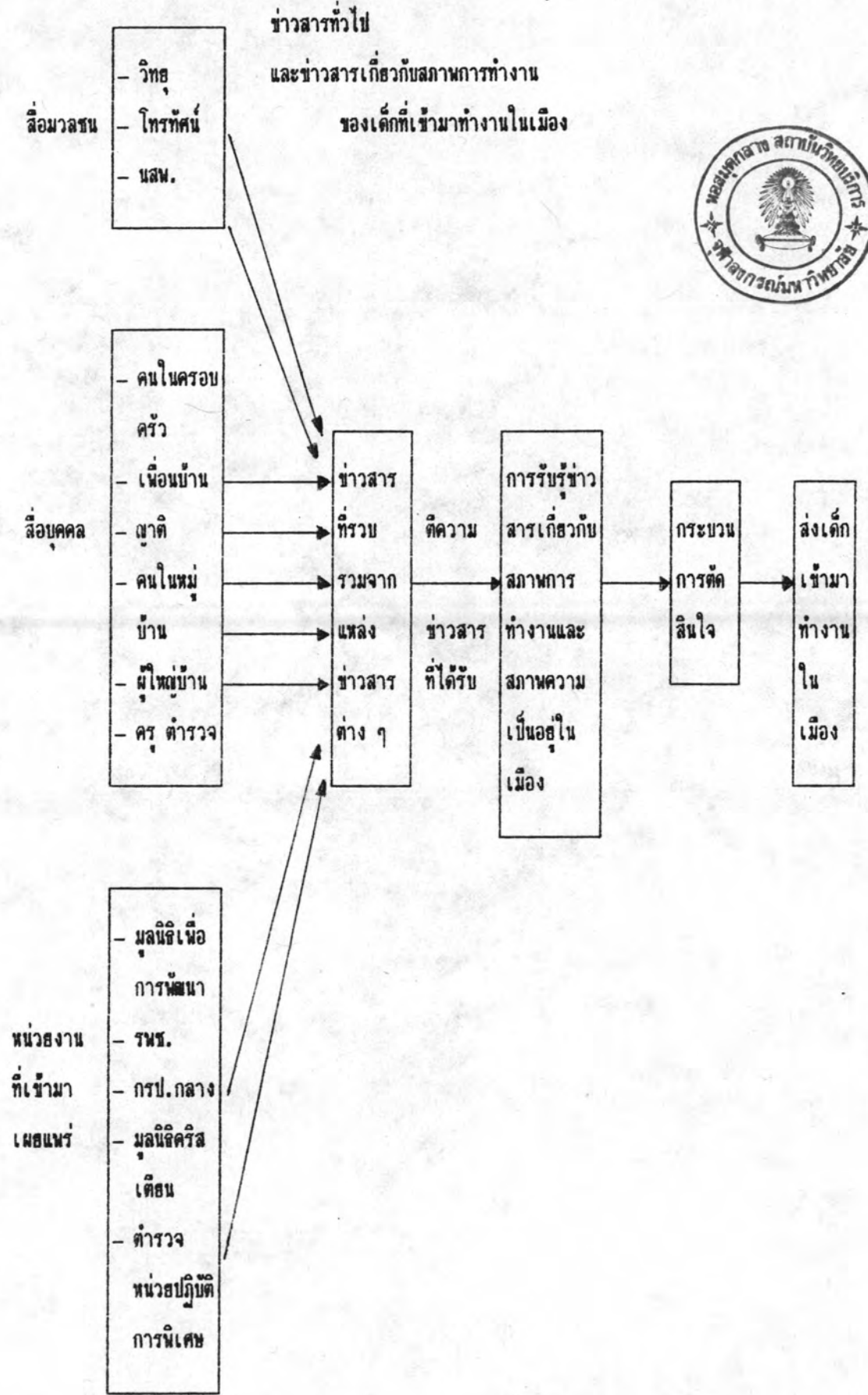
ขั้นตอนที่ 3 การตีความ

เป็นการแปลความหมายประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เราได้รับ ซึ่งในการแปลความหมายนี้ อาจกระทำได้ในหลายลักษณะ เช่น แปลความหมายตามสภาพการณ์

แปลความหมายโดยพิจารณาถึงเจตนาของบุคคล แปลความหมายโดยยึดเอาบุคคลลักษณะ
ของตนเองเป็นหลัก

ดังนั้น การรับรู้ของแต่ละบุคคลจึงต่างกันออกไป และสิ่งนี้ส่งผลต่อการสื่อ
ความเข้าใจและพฤติกรรมที่แสดงออก ถ้าการรับรู้ของบุคคลสองคนต่อของสิ่งเดียวกัน
ใกล้เคียงกัน โอกาสที่จะเข้าใจกันและลงรอยกันจะเกิดได้มาก ในขณะที่เดียวกัน ถ้าการ
รับรู้ของบุคคลสองคนนั้นต่อสิ่งของสิ่งเดียวกันเป็นไปคนละทิศทาง ก็อาจก่อให้เกิดปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างการติดต่อสื่อสารกับการรับรู้สามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้ คือ

จากแผนภูมิจะเห็นว่าได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการส่งเด็กเข้ามาทำงานในเมือง ก็คือ การรับรู้ต่อข่าวสารของบุคคล ซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากการได้รับข่าวสารจากแหล่งข่าวสารต่าง ๆ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้มุ่งที่จะศึกษาปฏิกริยาย้อนกลับว่าผลที่แสดงออก คือ การส่งเด็กเข้ามาทำงาน เกิดจากการที่ประชาชนมีการเปิดรับข่าวสารประเภทใด